TAÜLL

SECRETARIAT INTERDIOCESÀ
PER A LA CUSTÒDIA I PROMOCIÓ
DE L'ART SAGRAT DE CATALUNYA

NÚMERO 42
PUBLICACIÓ QUADRIMESTRAL
SETEMBRE - OCTUBRE 2014

Retaule de l'església de Santa Maria de Sant Martí Sarroca.

S U M A R I

3 **EDITORIAL.** Gaudí, el nostre referent
Josep M. Martí i Bonet

4 **BARCELONA.** El Museu obre les portes del Barri Gòtic
Blanca Montobbio Martorell i Joana Alarcón Hernández

6 **GIRONA.** La imatge de la Mare de Déu de Loreto de Lloret de Mar (La Selva)
Martirià Brugada i Clotas

10 **LLEIDA.** L'Església parroquial de Rosselló
Isidre Puig

14 **SANT FELIU DE LLOBREGAT.** Església de Santa Maria de Sant Martí Sarroca
Leonor Parreu

18 **SOLSONA.** Montclar, dos retaules barrocs dels escultors Pujol
Joan Vilamala

23 **TARRAGONA.** Medalles religioses barroques al Museu Diocesà de Tarragona
Jordi López Vilar

26 **TERRASSA.** Restauracions a l'església de Santa Maria de Barberà del Vallès
Joan Betriu Pi

30 **TORTOSA.** Dues portalades reinaxentistes bessones: Vinaròs i Sarroca
Joan-Hilari Muñoz Sebastià i Joan Yeguas Gassó

33 **URGELL.** Camuflat sota el vernís.
Mireia Garcia Garcia

37 **VIC.** Tres exvots dedicats a Sant Llucià i sant Marcià, els Sants Màrtirs de Vic al Museu Episcopal de Vic
Joan Arimany i Juventeny

40 **NOTICIARI.**
Nova seu dels arxius del Bisbat d'Urgell
Exposició "Benvingudes a casa vostra! Les obres d'art patrimonials fora d'Andorra"
Exposició del Greco "Arte y Oficio"
"Les lletres d'ahir i d'avui" Exposició a Girona

43 **LES NOSTRES CATEDRALS.** Catedral de Tarragona

Coordinació:
Bisbat de Girona

Consell de redacció:
M. Antònia Clarà
Lluís Casaña
Josep M. Martí
Lluís Prat
Marc Sureda
Narcís Negre

Edita: SICPAS (Secretariat Interdiocesà per a la Custòdia i Promoció de l'Art Sagrat de Catalunya)

Realitza: www.palahi.cat

ISNN 0212-1956
ISNN 2339-7411

Dipòsit Legal: Gi-542.2002

Els editors de Taüll (SICPAS) fan constar que aquesta revista té una finalitat eminentment docent, de recerca i divulgació científica del patrimoni artístic dels bisbats catalans. Vol ser també un instrument d'ajuda a la formació i l'enriquiment cultural de Catalunya. Tots els continguts, citacions i imatges reproduïdes en els seus estudis s'acullen a l'article 32.1 de la Ley de Propiedad Intelectual, segons el qual *"Es lícita la inclusión en una obra propia de fragmentos de otras ajenas de naturaleza escrita, sonora o audiovisual, así como la de obras aisladas de carácter plástico o fotográfico figurativo. Tal utilización sólo podrá realizarse con fines docentes o de investigación e indicando la fuente y el nombre del autor de la obra utilizada."*

Medalles religioses barroques al Museu Diocesà de Tarragona

per JORDI LÓPEZ VILAR

La medallística de devoció ha estat un tema poc estudiat dins l'art cristià, on sempre han predominat les anomenades arts majors; arquitectura, escultura i pintura. Fins i tot disciplines germanes com la numismàtica han tingut un desenvolupament infinitament major. Existeixen –és cert- alguns treballs sobretot estrangers que han incidit en la medalla religiosa. A casa nostra cal destacar els d'Anna M. Balaguer pel que fa a santuaris de pelegrinatge com Montserrat o Sant Magí de la Brufaganya, a més d'altres treballs esparsos[1]. L'estudi de les medalles permet copsar quelcom de la religiositat popular i també com les iconografies derivades de la contrareforma van anar escampant-se en aquests petits objectes d'ús quotidià. En aquest breu escrit volem reivindicar l'interès de l'estudi de la medalla de devoció i ho farem donant una breu notícia de les medalles de gran mòdul existents al Museu Diocesà de Tarragona[2].

Entre els fons del Museu Diocesà es conserven al voltant de 200 medalles dels segles XVII-XVIII, d'entre les quals hem seleccionat les de mòdul gran, és a dir, aquelles que tenen un diàmetre superior als 30 mm. Es tracta d'un conjunt de 25 medalles de diferents advocacions i tipologia elaborades en bronze o llautó. La col·lecció es formà gràcies a donacions de diferents persones, entre les quals destaquen el lot lliurat el 1916 per Joan Ruiz i Porta i el donat pel Dr. Agustí M. Gibert el 1922. Tant un com l'altre foren destacats historiadors locals del primer terç del segle XX. Hi ha un segon lot procedent dels fons de retorn després de la guerra civil i finalment unes poques donacions de personatges a títol individual. Majoritàriament són de morfologia ovalada, seguides de les circulars i les octogonals. Pel que fa a les nanses de suspensió, la meitat les han perdut, i les que s'han conservat són sempre girades, tal com correspon a l'època. A més, quatre presenten llengüeta. Per cronologies, el conjunt pertany clarament al segle XVIII, atès que només mitja dotzena pot datar-se en el segle XVII. Les advocacions són majoritàriament marianes, destacant en especial les de la Mare de Déu de Montserrat i les de la Mare de Déu del Pilar (amb cinc exemplars cadascuna).

Un primer grup de medalles pertany a la sèrie anomenada *Salvator mundi – Mater Salvatoris*, que representa per una cara el bust de Jesús i per l'altra el de Maria, normalment amb llegendes iguals o similars a les que donen nom a aquest tipus (n. 1). N'hi ha 3 exemplars que pertanyen probablement tots al segle XVII. Una altra medalla del mateix segle representa la Trinitat a l'anvers i els set arcàngels, amb Sant Miquel al centre i un Agnus Dei radiat a sobre.

Com era d'esperar la Mare de Déu de Montserrat està ben representada amb 5 medalles, totes del segle XVIII. Segueix la iconografia típica d'aquest moment, vista de front i entronitzada, amb la muntanya al fons. En el revers Sant Benet dret portant bàcul i llibre i al costat la creu de Sant Benet, sobre la que tornarem després. Hi ha fins a tres medalles d'aquest tipus (n. 2). Una quarta és similar i la última mostra la Mare de Déu de perfil amb el Nen serrant la muntanya, una representació arcaïtzant que és més pròpia de la centúria anterior. En el revers hi trobem a Sant Pere Nolasc, cosa que fa pensar que aquesta podria haver estat emesa pels mercedaris, mentre les quatre anteriors ho haurien estat pels benedictins.

La Mare de Déu del Pilar hi és igualment present amb 5 medalles. En els anversos, sempre la imatge frontal sobre el Pilar amb un nombre variable de personatges agenollats al voltant que fan referència a Sant Jaume i els seus companys (n. 3). Els reversos són ben variats: la Sagrada Família, un calvari, Sant Jeroni, sants Joan Baptista i Francesc i sant Ildefons.

Trobem també una medalla amb la Mare de Déu del Loreto a l'anvers i santa Anna i Sant Joaquim al revers. Una altra medalla amb advocació mariana és la Dolorosa de les set espases, molt promocionada pel servites, amb alguns sants de l'orde figurant en el revers al voltant d'un Crist crucificat, per la qual cosa es pot suposar emesa per aquest orde religiós. Són sant Felip Benici, sant Pelegrí Laziosi, el beat Joaquim Piccolomini (de Siena) i santa Juliana Falconieri, aquesta última

Algunes de les medalles catalogades: 1. Salvador / Mare de Déu (MDT 1573); 2. Mare de Déu de Montserrat / Sant Benet (MDT 4171); 3. Mare de Déu del Pilar / Sant Jeroni (MDT 1791); 4. Mare de Déu dels Dolors / Sants servites (MDT 2310); 5. Mare de Déu / Cinc sants canonitzats el 1690 (MDT 2329); 6. Sant Joan Nepomucè / Martiri de Sant Joan Nepomucè (MDT 2294); 7. Sant Anastasi / Oració (MDT 1733); 8. Jesús i Maria – Escala santa / Sant Pere i Sant Pau – Quatre basíliques romanes (MDT 2309).

canonitzada el 1737, que és la probable datació de la medalla. Són curioses la imatge del Crist amb la mà desclavada baixant el braç esquerre que ofereix a sant Pelegrí Laziosi i la tiara a terra, en al·lusió a la renúncia a la possible elecció al papat de sant Felip Benici (n. 4). Dues medalles presenten en l'anvers la Immaculada del tipus *Amicta sole*, envoltada dels rajos de sol, amb la lluna creixent sota els peus i amb una corona d'estels, segons la descripció que fa Sant Joan a l'Apocalipsi 12,1. Una de les medalles du en el revers una custòdia amb una llegenda en italià (sia laudato il Santissimo Sacramento) i l'altra la representació dels Corporals de Daroca. Finalment, hi ha una darrera medalla amb la Mare de Déu a l'anvers representada de perfil com en les medalles del tipus *Salvator mundi – Mater Salvatoris*. És octogonal i hauria de datar-se el 1690, any de la canonització dels 5 sants representats en el revers: sant Joan de Capistrà, sant Joan de Déu, sant Llorenç Justinià, sant Pasqual Bailón i sant Joan de Sahagún (n. 5).

Entrem aquí en les medalles dedicades a sants, algunes emeses per les ordes a les que pertanyien. Ja hem referit els benedictins, els mercedaris i els servites. Una medalla que representa en l'anvers l'episodi de Sant Agustí i el nen a la platja que volia buidar el mar dins un clot i en el revers a Sant Joan de Sahagún degué ser emesa pels agustins l'any 1690 per commemorar la canonització d'aquest darrer. Potser una medalla molt gastada que presenta en l'anvers el desposori místic de santa Rosa de Lima i en el revers un escut il·legible va ser emesa pels dominics el 1671 amb motiu de la canonització d'aquesta santa, la primera en ser-ho de l'hemisferi occidental. Un altre exemplar està dedicat íntegrament a Sant Joan Nepomucè, probablement per celebrar la seva canonització el 1729, amb la seva imatge a l'anvers i la representació detallada del seu martiri en el revers; el sant, amb l'hàbit i un nimbe al voltant del cap, els botxins que el precipiten al riu Moldava des d'un pont, un àngel sostenint la palma del martiri, i uns estels sobre el riu que, segons la llegenda, van brillar sobre el seu cadàver tota la nit (n. 6). En una altra medalla hi ha Sant Antoni de Pàdua i Sant Cristòfol portant el Nen.

Esment a banda mereix una magnifica medalla de sant Anastasi, amb la representació a l'anvers del seu cap –és l'únic sant que es representa només així, en referència a la seva decapitació- i una oració en el revers (n. 7). El text, un cop desenvolupades les abreviatures, diu: *Imago sancti Anastasii monaci et martiris cuius aspectus fugari daemones morbosque repelli, acta 2 concilii Niceae testantur*, és a dir, *imatge de San Anastasi, monjo i màrtir, la mirada del qual posa en fuga els dimonis i repel·leix les malalties, segons testimonien les actes del segon concili de Nicea*. Sant Anastasi, com sant Sebastià o sant Antoni, és un dels sants taumaturgs invocats pels fidels com a guaridors de malalties i contra les insídies del dimoni. I ara que referim oracions, és el moment de transmetre el missatge de les misterioses inicials que figuren en la creu de Sant Benet present en les medalles montserratines: *Crux sancti patris Benedicti. Crux sancta sit mihi lux, non draco sit mihi dux. Vade retro Satana numquam suade mihi vana, sunt mala quae libas, ipse venena bibas*, que podríem traduir com: *Creu del pare sant Benet. La creu santa sigui la meva llum, no sigui el dimoni el meu senyor. Fuig Satanàs, mai m'atreguis amb els teus enganys, són mals tot el que ofereixes, beu els teus propis verins*. Aquesta oració d'origen medieval va tenir una amplíssima difusió a partir de 1742, quan el papa Benet XIV va sancionar el valor taumatúrgic de la creu del sant, i és un sacramental reconegut per l'Església amb gran poder d'exorcisme, omnipresent en les medalles de Sant Benet que s'ha continuat utilitzant fins avui dia.

Finalment, hem de referir-nos a la única medalla jubilar, sense data, però que s'ha d'atribuir sense dubte al jubileu de 1750 (n. 8). És de morfologia circular i de grans dimensions (5 cm de diàmetre) i presenta una iconografia complexa, ja que els camps es divideixen en dues meitats. A l'anvers, a dalt, hi ha els busts de Crist i la seva mare afrontats i a baix, l'Escala Santa amb una escena de crucifixió al final i pelegrins. En el revers, els busts afrontats de sant Pere i sant Pau i a sota, una al·legoria de les quatre basíliques jubilars romanes representades per les respectives portes: Sant Pere del Vaticà, Sant Pau Extramurs, Santa Maria la Major i Sant Joan de Laterà. Tenen cert interès les llegendes, a banda de les identificadores dels personatges (Jesús, Maria, Pere i Pau), les referències a l'Escala Santa i una part de l'oració que pronuncia el papa en el ritual d'obertura de la Porta Santa: *Introite porta eius*.

Serveixi aquest tast sobre les medalles del Museu Diocesà de Tarragona per reclamar l'atenció sobre aquest patrimoni que entra dins les anomenades "arts menors" i que, no obstant, és d'un gran interès per conèixer com aquests petits objectes van contribuir a la difusió de les devocions que l'Església post-tridentina va promocionar.

1 Per exemple, A. M. Balaguer: "La Medallística montserratina dels segles XV, XVI i XVII. Catalogació i justificació cronològica", *Acta Numismàtica* 27 (1997), 185-226; A. M. Balaguer: "La medallística montserratina dels segles XVIII-XIX. Catalogació i justificació cronològica", *Acta Numismàtica* 32 (2002), 159-220; A. M. Balaguer: "Les Medalles de Sant Magí de Brufaganya des del segle XVI al XX", *Acta Numismàtica* 29 (1999), 215-246. Resulta molt útil i interessant interessant la pàgina www.cruces-medallas.com per a la catalogació de medalles.

2 Agraeixo l'ajut de Paloma Aliende, Teresa Aymamí i Sofia Mata.